

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за магістерською програмою професійного спрямування
Державні та муніципальні фінанси
(назва магістерської програми)
на тему: «Бюджетне вирівнювання в реалізації регіональної політики
держави»
(назва теми)

Виконавець:

студентка

Центру заочної та вечірньої форми навчання

Кащенко О. Ю.

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Хомутенко А.В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наявність у бюджетній системі України державного, місцевого рівнів як невід'ємних об'єктів державного макроекономічного регулювання відображає об'єктивно існуючу потребу в регулюванні соціально-економічних процесів не тільки в масштабах всієї країни, але і в рамках окремих регіональних суб'єктів. Оскільки бюджетна політика регіонів є єдиним доступним державі засобом перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами, її основною метою, по суті, є підтримка але прийнятному рівні міжрегіональних відмінностей в ступені соціально-економічного розвитку і, по можливості, їх вирівнювання.

Результативність бюджетної політики багато в чому визначає стабільне функціонування країни, скорочення регіонального соціально-економічної нерівності, забезпечення державної єдності. Створення стійко зростаючої національної економіки неможливо без вирішення проблем вирівнювання міжрегіональних відмінностей, подолання кризових явищ і відставання в розвитку окремих територій.

Значні територіальні відмінності в якості життя, багато в чому визначаються економічними, природно-кліматичними, ресурсними і інфраструктурними особливостями регіонів, є логічною підставою для використання в інтересах суспільства політики вирівнювання. Її результатом вважається послідовне наближення показників добробуту населення і економічного розвитку в гірших (за цими показниками) регіонах, до середнього по країні рівня.

Регіональне бюджетне вирівнювання є основою будь-якої державної макроекономічної політики в регіоні, що проводиться з метою недопущення або згладжування кризових соціальних, економічних, екологічних та інших ситуацій як причин появи високої територіальної диференціації.

На сьогоднішній день є велика кількість наукових робіт присвячених проблематиці бюджетної політики та управлінням державними фінансами серед іноземних вчених-регіоналістів, що зробили вагомий вплив на формування наукового світогляду; покладеного в основу цього дослідження, слід зазначити таких, як Р. Масгрейва, Ч. Тібу, А. Шаха. Серед вітчизняних Фролов С.М., Бабич Т. С, Чеберяко О.В., Романенко І.В., Хомутенко А.В., Письменний В.В.

Серед вітчизняних вчених питаннями місцевого оподаткування серйозно займаються такі, як В.Л. Андрущенко, В.В. Зайчикова, В.І. Кравченко, І.А. Луніна, А.М. Соколовська, Л.Л. Тарангул, В.Н. Федосов, Волохова І.С, Зубріліна В.В. Враховуючи фундаментальні дослідження науковців, слід відзначити, що означені проблеми вивчені ще недостатньо, що, у свою чергу, потребує подальших досліджень у цій сфері. Важливість розв'язання представленої проблеми зумовили актуальність обраної тематики дослідження, визначили мету, **завдання** та його структуру:

- описати сутність бюджетної політики та її роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів
- дослідити міжбюджетні відносини як форма реалізації регіональної політики.
- визначити види міжбюджетних трансфертів.
- здійснити аналіз механізму виділення бюджетних трансфертів
- здійснити моніторинг міжбюджетних трансфертів
- проаналізувати вплив бюджетного вирівнювання на соціально-економічний розвиток регіонів
- дослідити зарубіжний досвід ефективності імплементації бюджетного вирівнювання;
- окреслити перспективи бюджетного вирівнювання в реалізації регіональної політики держави
- запропонувати перспективні напрями розвитку фіскальної децентралізації на основі моделювання індикативних параметрів.

Предметом дослідження є державна бюджетно-податкова політика, пов'язана з наданням з державного бюджету фінансових коштів регіональним бюджетам з метою бюджетного вирівнювання.

Об'єкт дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі бюджетного вирівнювання в регіональній політиці.

Методи дослідження. У роботі для вирішення комплексу поставлених завдань у I розділі було застосовано наступні методи: методи аналізу, синтезу, структурний методи – при розкритті сутності бюджетного вирівнювання та інституційному аналізі його ефектів. За допомогою порівняльного, факторного та статистичного методів у II Розділі узагальнено зарубіжний досвід впровадження фіскальної децентралізації у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, проаналізовано динаміку параметрів фіскальної децентралізації в Україні; графічний метод – для наочного представлення основних результатів дослідження. Методи наукового абстрагування, синтезу, економіко-математичного моделювання використано при визначенні перспективних напрямів розвитку бюджетного вирівнювання та її впливу на соціально-економічний розвиток регіонів в Україні, що застосовувались у III Розділі; абстрактно-логічний метод – під час формування узагальнень та висновків.

Інформаційною базою дослідження слугують: законодавчі акти; зведені статистичні дані Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Організації економічного співробітництва та розвитку, Національного інституту стратегічних досліджень; інтернет-ресурси; монографічні, періодичні та довідкові публікації.

Науковою новизною отриманих результатів. Проведене у роботі дослідження дозволило об'єктивно оцінити дії держави, що стосується

бюджетного вирівнювання, стан та розподіл трансфертів між бюджетами різних рівнів, визначити перспективи бюджетного вирівнювання в регіональній політиці держави. Дістало подальшого розвитку теоретичне узагальнення категоріально-понятійного апарату бюджетного вирівнювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлені напрямки бюджетного вирівнювання можуть бути використані в роботі Міністерства фінансів України при розробці плану бюджетного вирівнювання в регіональній політиці, а також у роботі науково-дослідних установ та навчальному процесі.

Обсяг та структура роботи. Наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 88 сторінок, основний зміст роботи викладено на 72 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 26 рисунки. Список використаних джерел включає 89 найменувань на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ»** розкриваються теоретико-організаційні засади бюджетної політики та міжбюджетних відносин через визначення соціально-економічного призначення та мети бюджетної регіональної політики і міжбюджетних відносин, дослідження видів та завдань бюджетних трансфертів, розгляд сутності міжбюджетного вирівнювання як форми реалізації регіональної політики. Розглядається економічна сутність поняття «бюджетне вирівнювання». Розкрито особливості функціонування сучасної системи міжбюджетних відносин в Україні з позиції її впливу на розвиток регіонів. Проаналізовано інструменти реалізації бюджетного вирівнювання, подано чинну структуру міжбюджетних трансфертів в Україні, наведено її характеристику

У другому розділі **«АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖБЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ В УКРАЇНІ»** проаналізовано тенденцій бюджетного вирівнювання між центром і регіонами, проаналізовано механізм виділення міжбюджетних трансфертів в Україні та вплив бюджетного вирівнювання на соціально-економічний розвиток регіонів. Проведений аналіз питомої ваги міжбюджетних трансфертів у структурі доходів регіонів України та проблеми вирівнювання місцевих бюджетів України. Підкреслено значимість міжбюджетних трансфертів для забезпечення фінансової стабільності бюджетної системи України та роль фінансового вирівнювання у розвитку території.

У третьому розділі **«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ В УКРАЇНІ»** запропоновано напрямки його адаптації до вітчизняної практики, окреслено перспективи бюджетного вирівнювання в реалізації регіональної політики держави та досліджено зарубіжний досвід вирівнювання,

прийшовши до висновку, що зарубіжний досвід бюджетного вирівнювання в регіональній політиці та. Розроблено концептуальну модель впливу дохідних частин бюджету регіонів на соціально-економічний розвиток цих територій та їх вплив на організацію міжбюджетних відносин в Україні. Здійснено прогнозування обсягів надання міжбюджетних трансфертів, які відображаються на соціально-економічному розвитку регіонів. Розроблено рекомендації щодо удосконалення порядку надання міжбюджетних трансфертів в контексті зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

Сутність бюджетної політики регіону складається з необхідності розробки фундаментальних основ бюджету і бюджетних відносин, вдосконалення законодавчої бази для ефективності бюджетного процесу. Реалізація державної регіональної політики повинна охоплювати весь комплекс законодавчих, адміністративних, соціально-економічних заходів, здійснюваних державними і місцевими органами управління. Застосування системи інструментів державного регулювання регіонального розвитку має ґрунтуватися на принципах: вибіркової використанні системи регуляторів щодо тих чи інших суб'єктів господарської діяльності на даній території.

В Україні функціонує нова система міжбюджетних відносин, це пов'язано зі стрімкими процесами децентралізації. Нова система міжбюджетних відносин базується на принципово новому механізмі горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, складовими якого є базова і реверсна дотація. Стратегічними цілями регіональної політики держави є: стабілізація виробництва; відновлення економічного зростання в кожному з регіонів України; підвищення добробуту населення; створення науково-технічних передумов зміцнення позицій держави на світовій арені.

Одним з ключових інструментів впливу на вирішення соціально-економічних проблем регіонів виступають місцеві бюджети і міжбюджетні трансферти. Трансферти - це широке поняття, яке в залежності від конкретних умов функціонування, від вибудованої моделі організації міжбюджетних відносин, від цілей впливу на одержувачів може включати різні категорії перерозподілених ресурсів. Так, у світовій практиці організації міжбюджетних відносин трансферти припускають не тільки дотації, субвенції та субсидії, а й відрахування від федеральних податків, які розподіляються на частковій основі

Міжбюджетні трансферти, будучи інструментом перерозподілу, мають двоїстий характер впливу на рівень регіональної економічної безпеки: нерівномірність їх розподілу між регіонами України, з одного боку, виправдана з точки зору обліку регіональної специфіки, з іншого боку - тягне ризик посилення регіональних соціально-економічних диспропорцій. Для підвищення ефективності механізму трансфертного перерозподілу в системі заходів забезпечення регіональної економічної безпеки необхідно: диференціювати застосування форм трансфертів з урахуванням потенціалу розвитку регіонів; забезпечити зв'язок міжбюджетних трансфертів з перерозподілом федеральних податків; обґрунтувати допустимий рівень регіональної нерівності з точки зору формування центрів зростання в регіонах.

Аналізуючи дані розподілу трансфертів по регіонах України, слід зазначити, що бюджетна корекція повинна бути розроблена для зменшення нерівності соціального та економічного розвитку, але відносний рейтинг багатих та бідних регіонів не повинен змінюватися. Наприклад, дев'ять областей України (Крим, Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Київ, Полтава, Харків, Київ та Севастополь) отримують субсидії, хоча вони мають вищий за середній показник доходів місцевого бюджету на душу населення до вирівнювання бюджету. Подібним чином, бідні регіони, такі як Волинь та Рівне, повинні залишатися після всіх трансфертів нижче середньої фінансової спроможності. В іншому випадку економічно сильні регіони втрачають мотивацію збільшувати свої доходи.

На даний момент на ВРП, як фактору розвитку регіону, впливають міжбюджетні трансферти, що свідчить про значну залежність регіонів від центральної влади. Проаналізувавши динаміку доходів місцевих бюджетів України у 2009-2019рр. Та зроблено висновок, що частка власних місцевих доходів у ВВП мала тенденцію до зменшення при одночасному збільшенні частки міжбюджетних трансфертів з державного бюджету.

Якщо аналізувати зарубіжний досвід фінансового вирівнювання, то слід зазначити, жодній країні не вдалося створити ідеальну модель державного регулювання міжбюджетних відносин. В цілому, ефективне функціонування будь-якої моделі регулювання міжбюджетних відносин припускає: чітке розмежування повноважень між усіма рівнями влади; наділення відповідних рівнів влади достатніми для реалізації цих повноважень фінансовими ресурсами; згладжування вертикальних і горизонтальних дисбалансів за допомогою системи бюджетних трансфертів з метою забезпечення на всій території країни певного стандарту державних послуг.

Становлення ефективної системи місцевих фінансів в Україні безпосередньо залежить від ефективності розвитку системи бюджетної децентралізації в нашій країні, що передбачає обґрунтоване розмежування дохідних джерел і витратних повноважень між рівнями бюджетів, створення ефективної системи місцевих позик. Запровадження змішаної моделі бюджетно-податкового устрою країни сприятиме розвитку системи місцевих фінансів, бюджетного регулювання, системи міжбюджетних відносин, що дозволить, з одного боку, сприяти зниженню неефективного державного регулювання і вирівнюванню дохідних і видаткових повноважень місцевих органів влади.

Для проведення економетричного аналізу були зібрані кількісні дані з офіційних джерел бюджетних статистик України. Економетричний аналіз був спрямований на виявлення залежності приросту валового регіонального продукту від трансфертів, податкових та неподаткових надходженьщо надходять регіонах. При прогнозуванні даних, ми можемо зробити висновок про збільшення темпу приросту із 2020-2030, що буде свідчити про посилення самостійності місцевих бюджетів.

АНОТАЦІЯ

Кащенко О.Ю «Бюджетне вирівнювання в реалізації регіональної політики держави»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою професійного за спрямування «Державні та муніципальні фінанси». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2020.

У роботі розкриваються теоретико-організаційні засади бюджетної політики та міжбюджетних відносин через визначення соціально-економічного призначення та мети бюджетної регіональної політики і міжбюджетних відносин, дослідження видів та завдань бюджетних трансфертів, розгляд сутності міжбюджетного вирівнювання як форми реалізації регіональної політики. Розглядається економічна сутність поняття «бюджетне вирівнювання». Розкрито особливості функціонування сучасної системи міжбюджетних відносин в Україні з позиції її впливу на розвиток регіонів. Проаналізовано інструменти реалізації бюджетного вирівнювання, подано чинну структуру міжбюджетних трансфертів в Україні, наведено її характеристику.

Проаналізовано тенденції бюджетного вирівнювання між центром і регіонами, проаналізовано механізм виділення міжбюджетних трансфертів в Україні та вплив бюджетного вирівнювання на соціально-економічний розвиток регіонів. Проведений аналіз питомої ваги міжбюджетних трансфертів у структурі доходів регіонів України та проблеми вирівнювання місцевих бюджетів України. Підкреслено значимість міжбюджетних трансфертів для забезпечення фінансової стабільності бюджетної системи України та роль фінансового вирівнювання у розвитку територій.

Запропоновано напрямки його адаптації до вітчизняної практики, окреслено перспективи бюджетного вирівнювання в реалізації регіональної політики держави та досліджено зарубіжний досвід вирівнювання, прийшовши до висновку, що зарубіжний досвід бюджетного вирівнювання в регіональній політиці та. Розроблено концептуальну модель впливу дохідних частин бюджету регіонів на соціально-економічний розвиток цих територій та їх вплив на організацію міжбюджетних відносин в Україні. Здійснено прогнозування обсягів надання міжбюджетних трансфертів, які відображаються на соціально-економічному розвитку регіонів. Розроблено

рекомендації щодо удосконалення порядку надання міжбюджетних трансфертів в контексті зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: бюджетна політика, міжбюджетне вирівнювання, трансфери, податкові надходження, субвенції, субсидії, дотації.

ANNOTATION

Kashchenko O.Y. «Budget equalization in the implementation of regional policy»

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" in the master's program of professional in the field of "Public and Municipal Finance". - Odessa National University of Economics. - Odessa, 2020.

The paper reveals the theoretical and organizational principles of budget policy and inter-budgetary relations through the definition of socio-economic purpose and purpose of budgetary regional policy and inter-budgetary relations, study of types and tasks of budgetary transfers, consideration of the essence of intergovernmental equalization as a form of regional policy. The economic essence of the concept of "budget equalization" is considered. The peculiarities of the functioning of the modern system of inter-budgetary relations in Ukraine from the standpoint of its influence on the development of the regions are revealed. The tools of budget equalization implementation are analyzed, the current structure of intergovernmental transfers in Ukraine is given, its characteristics are given.

The tendencies of budget equalization between the center and regions are analyzed, the mechanism of allocation of interbudgetary transfers in Ukraine and influence of budget equalization on social and economic development of regions is analyzed. An analysis of the share of intergovernmental transfers in the structure of revenues of the regions of Ukraine and the problem of equalization of local budget. The importance of inter-budget transfers to ensure the financial stability of the budget system of Ukraine and the role of financial equalization in the development of territories is emphasized.

The directions of its adaptation to domestic practice are offered, prospects of budgetary equalization in realization of regional policy of the state are outlined and foreign experience of equalization is investigated, having come to a conclusion that foreign experience of budgetary equalization in regional policy and. A conceptual model of the impact of the revenue parts of the regional budget on the socio-economic development of these territories and their impact on the organization of inter-budgetary relations in Ukraine has been developed. The volume of intergovernmental transfers, which are reflected in the socio-economic development of the regions, has been forecast. Recommendations for improving the procedure for providing intergovernmental transfers in the context of strengthening the financial base of local governments have been developed.

Key words: budget policy, intergovernmental equalization, transfers, tax revenues, subventions, subsidies, grants.